

хорошую сохранность его культурного слоя. На площади раскопа I исследованы остатки двух наземных объектов и две хозяйственные ямы.

Находки на поверхности поселения и в его слое представлены фрагментами гончарной, реже — лепной керамики, фрагментами амфор типа Шелов F, изделиями из глины (фрагменты грузил, пряслице, бусина), камня (фрагменты точильных камней), стекла (бусы), железа (нож, части шильев и проч.) и серебра (височное кольцо).

Изученные объекты являются остатками двух наземных глинобитных сооружений. Исследование их обмазки позволило выделить три группы отпечатков деревянных частей: прутья, жерди и столбы. Если основную часть отпечатков объекта 1 составляют жерди, то в объекте 2 таковыми являются прутья. Сравнительный анализ отпечатков обмазки из двух объектов свидетельствует о значительной близости конструкции строений.

Определение хронологии поселения затруднено из-за отсутствия хроноиндикаторов с «узкими» датами. Амфорный материал и бусы, обнаруженные на памятнике, позволяют отнести существование поселения к IV — началу V вв.

K.V. Myzgin

CERTAIN RESULTS OF RESEARCH AT CHERNYAKHIV CULTURE SETTLEMENT NEAR NOVOBERETSKE VILLAGE

Described are the results of research of the Chernyakhiv culture settlement near Novoberetske Village of Pervomaysk Region in Kharkiv Oblast in 2008—2010. The site is situated on the western, northern, and southern slopes of a gully, in the bottom of which a river of the fourth order of the Don system flowed. The settlement is the most south Chernyakhiv culture site in the region today. Its territory (16—18 hectares) is conventionally divided into two areas: A and B. Only the area A was studied. Due to the site's stratigraphic conditions its cultural layer is well preserved. The remains of two overland structures and two husbandry pits were studied at the area of excavation trench I.

Finds on the surface of settlement and in its layer are represented by fragments of wheel-turned, or more rarely of hand-made, pottery, fragments of Shelov F type amphorae, earthenware (fragments of sinkers, a spindle whorl, a bead), stoneware (fragments of grindstones), glassware (beads), ironware (a knife, awls fragments, etc.), and silverware (temporal ring).

Objects studied are the remains of two overland structures with cob walls. Research of their plastering allowed the author to define three groups of imprints of wooden elements: twigs, poles, and slabs. While poles are the main part of imprints in the object 1, poles are such in the object 2. The comparative analysis of plastering imprints from the two objects shows a significant closeness of the buildings' structures.

Defining the settlement chronology is complicated because of the absence of chronological indications with «narrow» dates. Amphorae material and beads found at the site make it possible to date the settlement by the 4th c. and the beginning of the 5th c.

Н. Профантова, М. Куна

СЛОВ'ЯНСЬКЕ СЕЛИЩЕ РОЗТОКИ VI—VII ст. БІЛЯ ПРАГИ, ЧЕХІЯ

Подано результати аналізу матеріального комплексу найбільшого поселення празько-корчацької культури — Розтоки, де досліджено декілька сот слов'янських жител.

К л ю ч о в і с л о в а: Чехія, ранні слов'яни, празько-корчацька культура, поселення, матеріальний комплекс.

У Чехії на 2006 р. відкрито 159—160 пунктів з керамікою празького типу (Kuna, Profantová 2005, s. 75—84), що належали раннім слов'янам. Лише 9—10 досліджені настільки, що можливо припустити наявність не менше трьох жител. Найважливіші три: Брезно біля Лоун у північно-західній Чехії, вісім жител (Pleinerová

2000), Прага — Лібоці 1 і 2, приблизно 19—20 осель (Bureš, Profantová 2005) і Розтоки біля Праги. Це поселення має важливе значення для вивчення характеру заселення за найранішої слов'янської фази. Район площею понад 20 га досліджений у 1980-і рр. (Kuna, Profantová 2005) і вдруге та інтенсивніше — в 2006—2007 рр. (Kuna, Profantová 2007, s. 34). Дотепер було опубліковано 128 слов'янських

© Н. ПРОФАНТОВА, М. КУНА, 2011

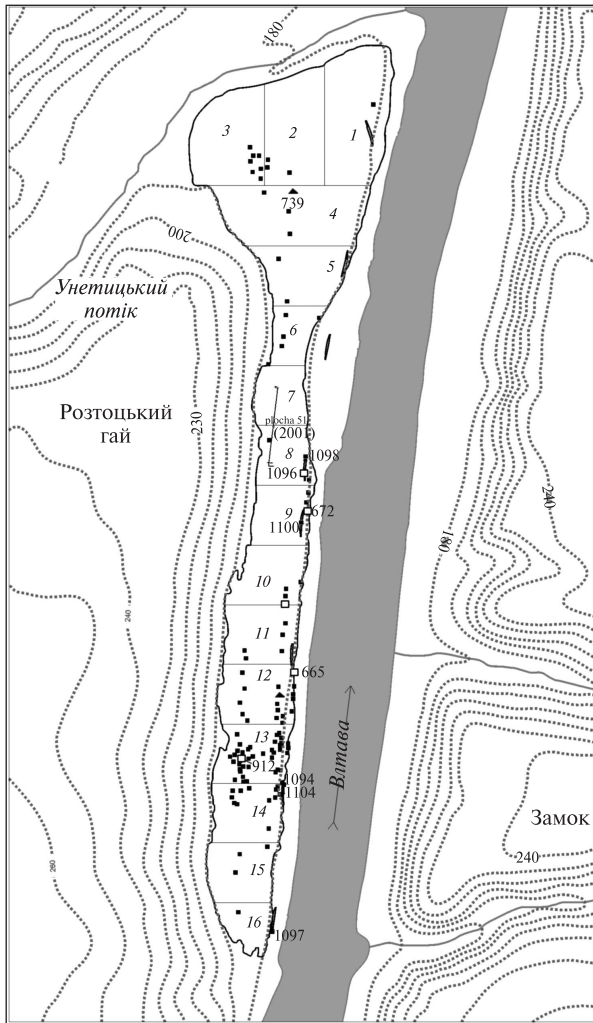

Рис. 1. Розтоки, план. Позначено майстерні, виявлені до 2001 р. Умовні позначки: ▲ — об'єкт з кам'яною та глиняною печами; □ — житло з кам'яною піччю та вогнищем; ■ — інші півземлянки

жител, з яких лише в 36 зафіксовано всю площу будівлі (Kuna, Profantová 2005; Profantová 2005). У 2006 р. виявлено ще 140—141 оселю, а в 2008—2009 рр. — понад 64 (розкопки М. Куна та Н. Профантової: Kuna, Profantová, Tomášek 2009). Таким чином, загалом маємо близько 335 жител, що належать, щонайменше, до трьох горизонтів слов'янського заселення.

Комплекс у м. Розтоки лежить на лівій терасі р. Влтава і представляє собою вузьку природно дуже чітко вицленовану на рельєфі смугу завдовжки приблизно 1,5 км (рис. 1). На річці був, імовірно, острів, а в північній частині району — брід. Порівнюючи досліджену та невивчену частини пам'ятки (розкопки до 1989 р.), припускалася загальна кількість осель у межах 450—500 (Kuna 2001). Після розкопок 2006 р. можна думати, що кількість будівель загалом сягала 600—700. Відтак, Розтоки — найбільший житловий

масив VI—VII ст. У Центральній Європі за розміщенням, розмірами та характером заселення найближчими до нього є комплекси, відкриті в Україні, приміром Рашків 1 і 2 з 80 і 97 житлами (але вони існували до VIII ст.: Баран 1988).

На підставі стратиграфії та аналізуючи кераміку поселення Розтоки виділено три фази його розвитку. До найстаршої належить найбільше жител, до наймолодшої, навпаки, — найменше, як і об'єктів загалом. Ця тенденція не зміниться, мабуть, і після визначення належності жител наступного, ще масштабнішого етапу розкопок 2006 р. Та все ж слід додати, що майже 50 % об'єктів неможливо точніше датувати ніж загалом часом побутування всього комплексу — себто, в межах 150 років (540/550—670/690 рр.). Можна припустити синхронність і планіграфічну єдність груп приблизно з 4/5 жител — вони можуть бути сплановані навіть півколом, але це, ймовірно, є винятком. Одне таке півколо утворюють житла з піччю в південно-західному кутку — доволі рідкісне явище (920, 925, 926 і 927), що належать до ранньої фази заселення (Kuna, Profantová 2005, обр. 17), інші житла з піччю в такому само кутку (1038, 1088, 1085 або 077, 1089, 1090 та 1094) були розташовані півколами.

Навіть смуга завширшки 20,0 м, досліджена в 2006 р., не дала свідчень того, що насиченість жител — на відстані 1,0 км — була принципово інша. Додамо, що кількість перетинань об'єктів у південній частині найбільша. Для всього ареалу маємо справу з 4—5 потрійними і з 20—21 подвійними перетинаннями осель і ям (чотири випадки). Дуже рідко трапляються ознаки огорожі будівель — ямки для кілків на однаковій відстані.

Рис. 2. Розтоки. Мініатюрне житло 1206, піч

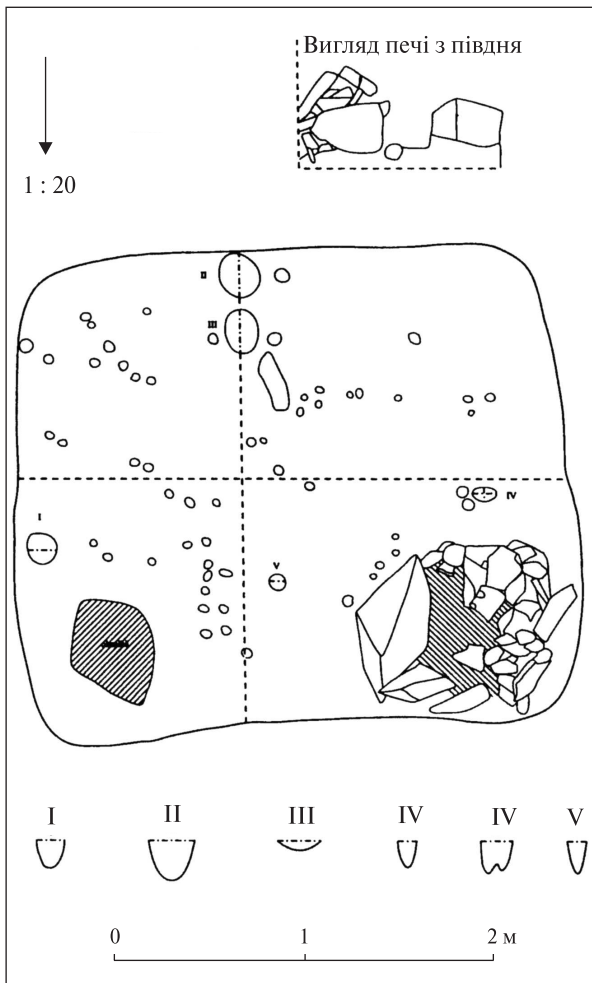

Рис. 3. Розтоки. Житло-майстерня 1096 з кам'яною піччю та вогнищем

Для зведення печей, розташованих здебільшого в північно-західному кутку оселі, використано місцевий камінь (протеозойський) і лише в деяких випадках — інший (приміром, пісковик зі скам'янілими равликами), доставлений здалека (приблизно за 10,0 км), наприклад житла 1265.1, 1301, 1379 і 1498. Загальна вага печей сягала 300—500 кг. У двох випадках встановлено, що піч була зі склепінням. Воно повністю вціліло в житлі 1351.

В одному житлі значної площі (1113) відкрито рештки жолобка в південній та західній стіні (частково), що впадав у кутках до ями від стовбів, себто є докази стовбової конструкції стін жител. Стіни були іноді стовбові, іноді сплетені з лози та обмазані спеціальною глиною, від якої лишилися випадково випалені фрагменти, іноді зі слідами побілки.

Зернові ями концентруються в північно-західній частині масиву та доволі рідкісні в південній. Зменшення кількості зернових ям поблизу річки можна пояснити загрозою підйому

грунтових вод, але їх не було і на заході південної частини. Можливо, що частина великих зернових ям була сконцентрована поблизу полів і саме в них зберігали насіння для посіву. Але можна припустити наявність іншого типу зерносховищ.

Культовий об'єкт. 2006 р. виявлена незвична ситуація: в долівці оселі 1206.1, ушкодженій старим лінійним вкопом, відкрита «мініатюра» 1206.2. Вона представляє якусь оселю в оселі. У випадку, якщо вони були одночасні, нижня частина мала бути перекрита дерев'яною підлогою, аби функціонувало більше житло 1206.1. Був знайдений навіть слід входу до мініатюрного житла (з північного боку), що знаходився поряд з великою піччю житла 1206.1, розміщеною звично в північно-західному кутку. Склепіння мініатюрної печі ретельно оброблене, як і її челюсті, що встановлено томографічним аналізом (рис. 2). Піч звернена челюстями на захід, і цим вона принципово відрізняється від звичних печей у великих житлах поселення, відкритих, як правило, до південного боку. Ці відмінності, на наш погляд, принципові. Захід — це сторона, яка у давніх слов'ян, як і інших народів, символізувала світ померлих, а також світ богів домашнього вогнища та достатку. Чи робили тут пожертви, вкляючись пращурам і охоронцям дому? Можливо. В усякому разі мініатюрна будівля була пов'язана з язичництвом давніх слов'ян і не має аналогій.

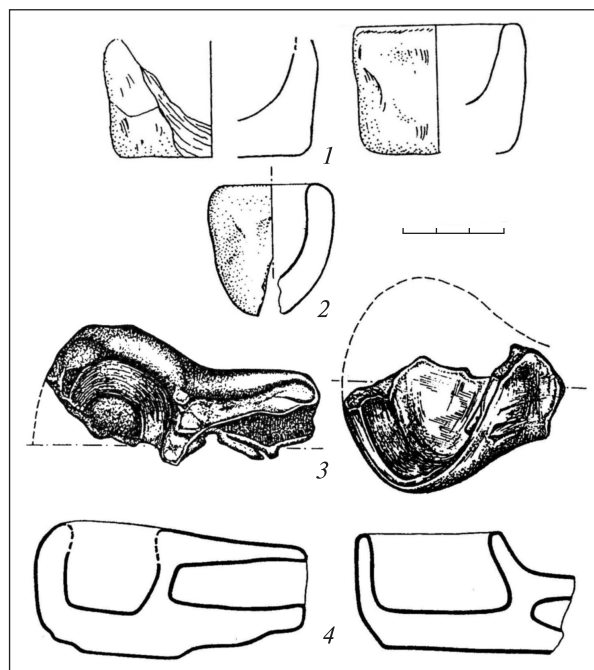

Рис. 4. Розтоки. Тиглі (об'єкти 1034 і 1075) і ллячки (об'єкти 1087 і 1100)

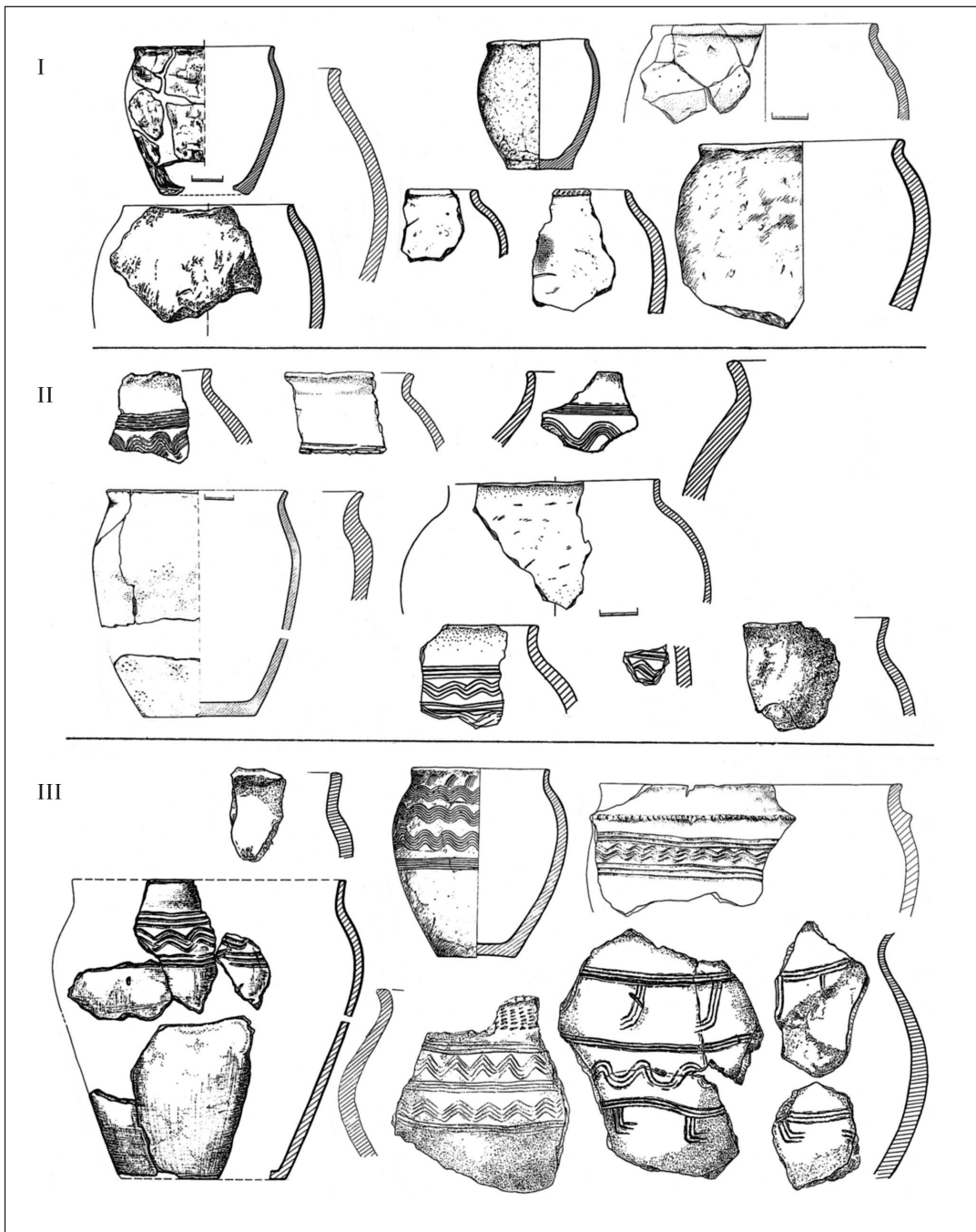

Рис. 5. Розтоки. Развитие керамики, фазы I—III

Проблема майстерень у Розтоках. Присутність ремісників, перш за все ковалів-ливарників, можна довести знахідками ливарних лячок і тиглів у об'єктах 1034, 1075, 1087, 1100 і 1263 (рис. 4). Парадоксально, що їхня більшість знайдена не в будівлях, які можна інтерпретувати як майстерні, а в заповненні оселі і ям (Profantová 2006).

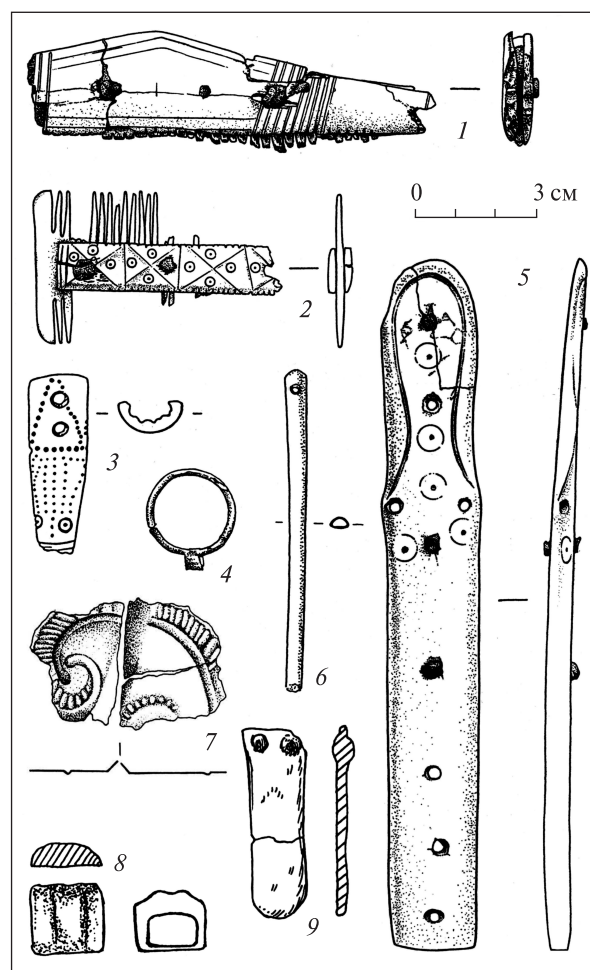
Місцями, де відбувалася хоч якась ремісничка діяльність, можна, з великою вірогідністю, вважати півземлянки з двома вогнищами чи з піччю та вогнищем. У добре ізольованому, але погано вентиляційованому однокамер-

ному житлі, площа якого була не більша ніж 16 м² (у Розтоках навіть 12 м²), не було потреби в другій печі чи вогнищі для його опалення. У групі стандартних заглиблених жител в Розтоках можна на цій підставі вирізнити три типи об'єктів.

1. Житла з кам'яною піччю в кутку та вогнищем на долівці в центрі чи іншому кутку — 665, 672, 1045.1, 1096, 1484, 1522, неясно 912 (табл. 1; рис. 3).

2. Житла з кам'яною та глиняною печами (739.2 і пов'язані об'єкти 1058 і 1059).

Рис. 6. Розтоки. Некерамічні знахідки: 1, 2 — гребені; 3 — свисток; 4 — сережка; 5 — накладка; 6 — голка; 7—9 — окуття, наконечник пасака? (1—3, 5 — ріг; 6 — кістка, 4, 7, 8 — бронза та срібло)

3. Житла з двома вогнищами (приміром, 1216, 1255, 1259; табл. 1).

Своєрідним вважаємо житло з піччю під східною стіною та те, в якому вогнище було не біля стіни (в цьому випадку не можна припустити одночасність об'єктів).

Усі три типи об'єктів виявлені в усьому ареалі (рис. 1). В об'єктах з кам'яною та глиняною печами випікали, вірогідно, хліб. Подібні хлібопекарні відомі і в раніший період.

Проблематично встановити функцію будівель, які, виходячи з різних ознак, були не лише житловими та навіть, імовірно, майстернями (Profantová 2006, s. 122—126). Слов'яни, мабуть, зуміли віднайти й приносили залізняк на поселення (об'єкти 1096, 1100, 1294.2?). Але його обробляли в іншому місці. Майстерні, очевидно, становили лише незначний відсоток з-поміж вивчених об'єктів (до 2001 р. їх було 5 %: Profantová 2006, tab. 1, 2). Окрім бронзоліварництва, побутовало також виробництво жорен (напівфабрикат в об'єкті 634) і пряслиць (з пилевика й опоки), вірогідно, в Розтоках також виготовляли гребені та інші речі з рогу та кістки.

Таблиця 1. Розтоки. Дані про житла з піччю та вогнищем

Об'єкт, №	Розмір, см	Площа, м ²	Розміщення печі, вогнища, напрямки отвору	Розмір печі, см	Розміщення вогнища	Розмір вогнища, см	ЯК	Передпіччя
665	280 × 270 Н	мін. 7,6	ПнЗ, ВГ, Пд	110 × 110	ПнС, ВГ	50—60		східний край печі
672	330 × ?		ПнЗ, ВГ, Пд	66 × 40	середина	34 × 46		
912	384 × 298	11,44	ПнЗ, ВГ, Пд		середина	150	0	поблизу розтиральник
1045.1	265 × ?		ПнЗ, ВГ, Пд	70 × ?	середина	42 × ?	0	кремінь обгорілий
1096	250 × 295	7,37	ПнЗ, ВГ, Пд	90 × 100	ПнС	50 × 44	Х	залізна руда
1216	294 × 272	8,0	ПнЗ, ВГ, вогнище	66 × 54	ПнС	56 × 36	Х	немає
1255	301 × 280	8,43	ПдЗ — вогнище	66 × 44	ПнЗ	48 × 28	Х	
1259	295 × 296	8,73	середина — ПдЗ — вогнище	54 × 44	ПнЗ	24н	0	немає
1461	338 × 301	10,2	ПнЗ Вг — Пд	50 × 34	середина	66 × 28 Н	0	немає
1466	326 × 248 Н	7,8	ПнЗ — Пд	50 × 32	ПнС	66 × 34	0	немає
1522	240 × 246	5,9	ПнЗ ВГ — Пд	68 × 40	середина, поблизу	96 × 48	0	немає

Примітка: ПнЗ — північно-західний, ПнС — північно-східний, Пд — південь, ПдЗ — південно-західний, ПдС — південно-східний, З — захід, ЯК — яма для кілків, ПП — передпіччя, ВГ — вугілля, Д — діаметр, Н — не ціла стіна

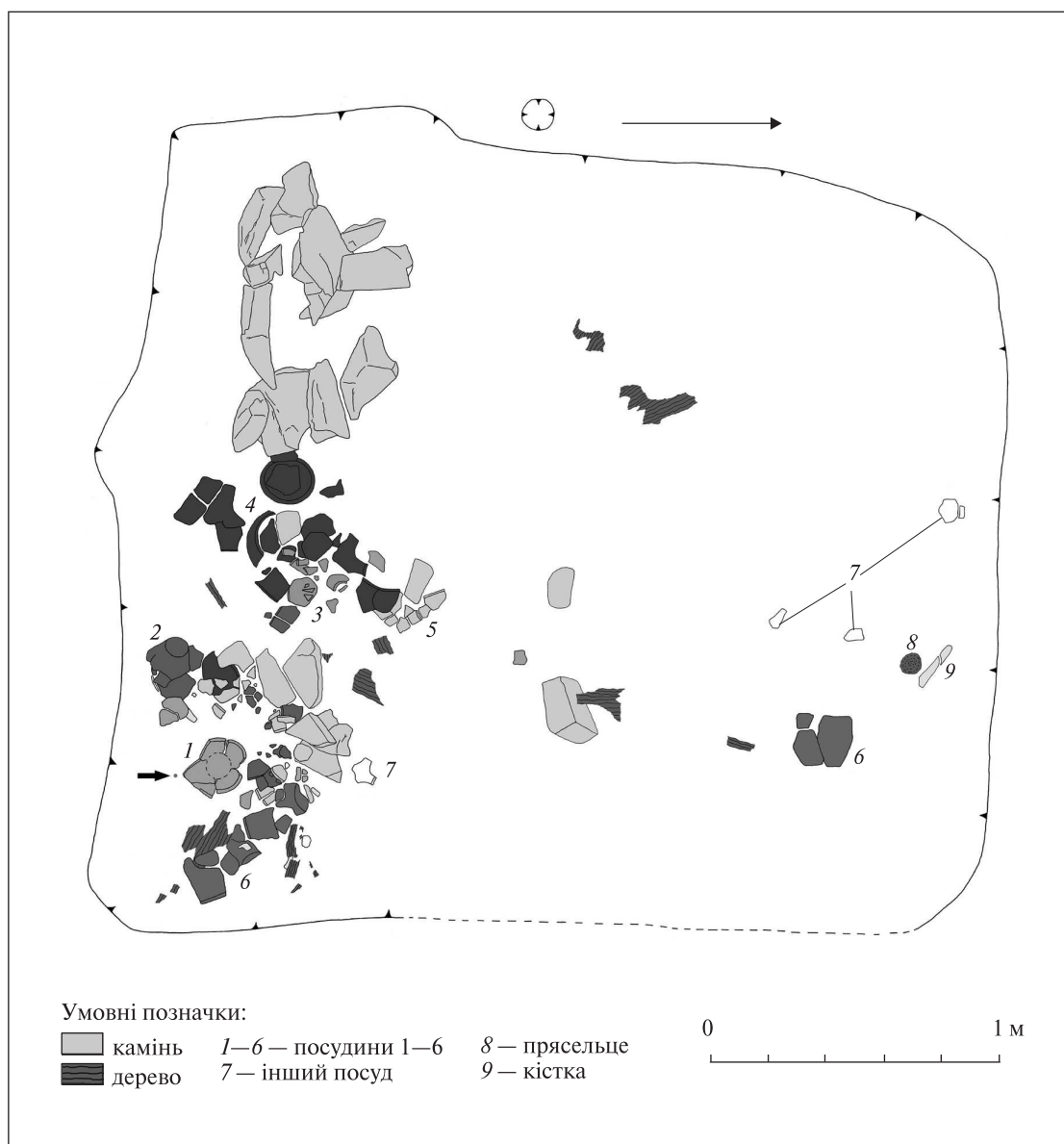

Рис. 7. Розтоки. Розташування разбитого посуду (1—6) у житлі 1264.1

Це доводять знахідки обрізків рогу (рис. 8), а також значної кількості однотипних односторонніх гребенів у всьому ареалі (330, 911, 1113) та оброблений гребінь (об'єкт 911: рис. 6, 1). Але напівфабрикатів гребенів, відомих за матеріалами заглибленого житла з Мутениць, які засвідчують, що воно було, ймовірно, майстернею з обробки кістки (Klanica 1986, s. 152, obr. 54), в Розтоках поки що немає.

Матеріали з жител: кераміка. На першому етапі розкопок були виявлені тільки два житла (1038 і 1041), оснащени чотирма посудинами (одна фрагментована) як елементами інтер'єру. У житлі 1038 було дві посудини, опущені в долівку по обидва боки від печі, що типово для Розтоків, у двох були точила (Kuna, Profantová 2005, obr. 186, s. 318—

322). У 2006 р. виявлено згоріле житло 1264.1, у якому лишився разбитий посуд — мінімум п'ять реконструйованих неорнаментованих посудин і ще частина однієї (рис. 7). Цей випадок доводить, що посуд різнився розмірами, а, відтак, і функцією — від найбільшої посудини заввишки 28,0—28,6 см до маленької столової заввишки 12,0 см, діаметр вінець 10,7 см. У житлі 1191 стояли чотири цілі посудини та нижня частина ще однієї, що впала з печі; дві посудини середнього розміру стояли в південно-західному кутку житла, біля стіни. Цілі посудини неорнаментовані, крім однієї, котра внизу має сліди орнаменту гребенем. У заповненні будівлі були й орнаментовані черепки.

Дещо не зовсім стандартну за знахідками ситуацію представляють два житла (1294.1 та 1294.2),

що перекривали одне одне майже по всій площі. В обох на захід від печі була впушена неорнаментована велика посудина — одна над одною. В житлі 1294.1 усередині великої посудини була ще маленька. Таку само ситуацію виявлено в житлах 665 і 1038. У житлі 1354 посудина, що стояла біля північної стіни поблизу печі, була прикрита плоским каменем, можливо від жорна.

Усього з Ростоків маємо приблизно 64—70 цілих реконструйованих посудин. Здебільшого вони середніх розмірів, але є також маленькі й великі горщикоподібні миски, миски і нерухомі запасники з діаметром вінець 29,0—30,0 см і такої само висоти. Мініатюрний посуд представлений двома зразками заввишки не більше ніж 9,0 см.

З-поміж цілого посуду орнаментовані представлені вкрай рідко (4—5 екз., приміром, житла 939, 1041 і 850: рис. 5, III). Але посудини-зерновика були оздоблені (об'єкт 850), як і столова кераміка (маленькі горщики та миски). Також і на новому етапі розкопок орнаментована кераміка була винятком — виявлена в 16 об'єктах із приблизно 149, а гончарна не знайдена зовсім. Крім орнаментации у вигляді кількох хвиль, а також їхнього поєднання з горизонтальними лініями, зрідка трапляється штампована.

Металеві, рогові та скляні предмети. Загалом знайдено дуже мало дрібних предметів, оскільки житла, крім чотирьох, були спокійно полішені, а всі побутові речі перенесені до нових.

Та все ж у Розтоках виявлено чимало різних предметів: залізний серп (житло 1309), три глиняні важки (житло 932) та кам'яні до вертикального ткацького станка, залізні ножі різної якості, залізні цвяхи та шила, кістяні декоративні накладки на руків'я (рис. 6, 5), залізні пряжки та наконечники паска, срібна пресована оздоба (рис. 6), бронзові декоративні нашивки на одяг і жіночі прикраси — бронзові сережки (рис. 6, 6), підвіски, браслет (можливо, попереднього періоду), скляний бісер різного кольору (жовтий, синьо-зелений, синій, білий), двічі навіть поліхромний (приміром, намистина з пластичними кольоровими вічками, вірогідно, раннього аварського типу з житла 1191). Новинкою є глиняні гральні шайби — 3 екз. в житлі 1265.1.

Дрібні бронзові кільця (приміром, дім 1522) подібні до тих, які виливали в майстерні в Берншівці (Винокур 1997, рис. 26, 38). В об'єкті 1070.1 знайдено шматочок обрізаного балтійського бурштину (Kuna, Profantová 2005, обр. XXV, 5, 6). Для мешканців селища були доступні і західні прикраси — залізні наконечни-

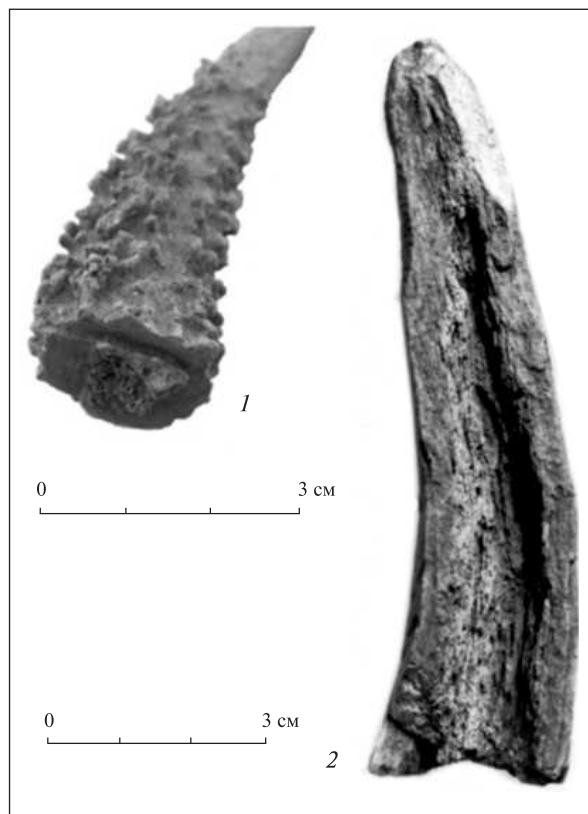

Рис. 8. Розтоки. Обрізані роги з об'єктів 1265.1 і 909

ки на пасок (рис. 6, 9), інкрустовані залізні накладки — і продукція, виготовлена в Карпатській улоговині, — срібні накладки? (рис. 6, 7), намистина з вічками, а також довізна сировина (бурштин). Можна думати, що в Розтоках мешкала якась еліта (Kuna, Profantová 2005, s. 228, 233—234), яка користувалася срібними чи залізними інкрустованими прикрасами і на яку працювали місцеві ливарники, продукцію котрих ми не дуже знаємо. Свій статус вона демонструвала інакше ніж, приміром, тодішні германські воїни, через що археологам її важко виокремити.

Висновок. Усупереч попереднім уявленням чотири житла знищені пожежею, два з них — 1263 і 1264.1 — згоріли одночасно. Поки не ясно, чи вдасться отримати за згорілою деревиною дендродати чи лише АМ ¹⁴С. Але простір поселення використовували, мабуть, доволі продумано, оскільки житла часто зносили та через якийсь час закладали камінням, через що утворився так зв. центральний завал на місці, де рельєф найбільше просідав (приміром, житла 673, 918, 925, 926, 927, 974 та ще більше ніж 15 об'єктів сезону 2006 — приміром, 1255).

Розтоцький масив становить поки що важку інтерпретаційну проблему. Неможливо припустити якийсь чинник, що призвів до заги-

білі чи спровокував залишити оселі (повені й пожежі були рідкісні: Kuna 2001). За попередньою оцінкою, правдоподібно одночасно могло функціонувати навіть більше ніж 100 жител. Поселення розташоване не в ідеальному місці, через що воно не було інтенсивно заселене в давніший період, як і в наступних фазах раннього середньовіччя (Kuna, Profantová 2005, s. 229—230, 235).

Не віднайдено специфічних проявів, котрі могли б пояснити надзвичайну концентрацію тут мешканців. На вирішення проблеми харчування частково вказує значна кількість кісток свині — більше 50 % (Kuna, Profantová 2005, s. 172, obr. 108a). Свинина була доступна, оскільки її можна швидко репродукувати. Ще одним

показником можуть бути розміри підземних зерносховищ, що в середньому більші порівняно з іншими пам'ятками Чехії (приміром, Бржезно). Та в будь-якому разі немає відповіді на багато запитань. Зокрема, чому населення Розтоків у останній фазі зменшилося та куди переселилося у VIII ст. Можливо, частина його мешканців брала участь у зведенні городища на другому березі річки (Прага-Богніце), але точну дату його занування встановити не можна — воно виникло приблизно у VIII ст. Ми не впевнені, що селище Розтоки в Чехії виняткове — можливо, таких концентрацій житлових об'єктів більше, та тільки один удалося дослідити. На жаль, ми не маємо його некрополя, і в щільно заселеній місцевості біля Праги мало шансів його знайти.

Баран В.Д. Пражская культура Поднепровья (по материалам поселений у с. Рашков). — К., 1988.

Винокур І.С. Слов'янські ювеліри Подністров'я. — Кам'янець-Подільський, 1997.

Bureš M., Profantová N. Raně středověké sídliště v Praze — Liboci // Archeologie doby hradištní v Čechach. — Plzeň, 2005. — S. 44—71.

Klanica Z. Počátky slovanského osídlení našich zemí. — Praha, 1986.

Kuna M. Kvantitativní aspekty raně středověkého osídlení v Roztokách // Rulfův sborník. — Praha, 2001. — S. 205—217.

Kuna M., Profantová N. Počátky raného středověku v Čechách. — Praha, 2005.

Kuna M., Profantová N. Sídliště kultury pražského typu v Roztokách // Výzkum na stavbě přeložky silnice v r. 2006. Zprávy český společnosti archeologický 2006. — Praha, 2007. — S. 33—34.

Kuna M., Profantová N., Tomášek M. Sídliště kultury pražského typu v Roztokách // Výzkum na stavbě přeložky silnice v r. 2008. Zprávy české společnosti archeologické 2008. — Praha, 2009. — S. 29.

Pleinerová I. Die altslawischen Dorfer von Brezno bei Louny. — Praha; Louny, 2000.

Profantová N. Nové objekty kultury s keramikou pražského typu z Roztok u Prahy // Památky archeologické. — 2005. — 96. — S. 127—164.

Profantová N. Problem rozpoznatelnosti dílen u nejstarších Slovanů (6. — pol. 8. stol.) // Na prahu poznání českých dějin. Sborník prací k počtě J. Slámy. — Praha, 2006. — S. 113—129 (Studia mediaevalia pragensia. — 7).

Надійшла 15.02.2011

Н. Профантова, М. Куна

СЛОВЯНСКОЕ ПОСЕЛЕНИЕ РОЗТОКИ VI—VII вв. БЛИЗ ПРАГИ, ЧЕХИЯ

На территории Чехии известно около 145 поселений пражско-корчакской культуры (VI—VII вв.). Наиболее исследованными являются поселение в Бржезно (8 жилищ и 18 ям) и поселение в Розтоки, недалеко от Праги. На этом поселении жилища (9—10 м²) преобладают в южной части, хозяйственные ямы — на северном участке.

Раскопки этого поселения производились в 1980-х, 2001, 2006 и 2008—2009 гг. Опубликованы результаты исследований 128 жилищ с этого поселения. В 2006 г. было исследовано еще 141 жилище, а в 2008—2009 гг. — около 75.

Поселение Розтоки расположено на левом берегу Влтавы, на узкой и природно очень четко вычлененной из окружающего рельефа полосе площадью 25 га и длиной приблизительно 1500 м. После раскопок 2006 г. предполагаемое количество жилищ находится в пределах 600—700 ед.

Подобные пражско-корчакские поселения с большим количеством жилищ известны в Украине: Рашков 1 (80 жилищ) и Рашков 2 (97 жилищ) (конец VIII в.).

N. Profantova, M. Kuna

THE 6th—7th c. EARLY SLAVONIC SETTLEMENT ROZTOKY NEAR PRAGUE, CZECH REPUBLIC

There are known about 145 settlements of Prague-Korčak culture (the 6th—7th c.) on the territory of Czech Republic. The most fully studied are a settlement in Březno (8 houses and 18 pits) and a settlement in Roztoky near Prague. The houses (9—10 м²) prevail in the southern part of this settlement and husbandry pits are only in the northern part of the site.

Roztoky settlement is situated on the left bank of the Vltava River, on the narrow and clearly naturally separated belt from the surrounding relief of 25 hectares area and 1500 m length. After excavations in 2006 estimated number of dwellings is from 600 to 700.

Such Prague-Korčak culture settlements with a great number of dwellings are known in Ukraine: Rashkiv 1 (80 houses) and Rashkiv 2 (97 houses) of the end of the 8th c.

О.І. Айбабін

АНТРОПОМОРФНА БЛЯШКА З РОЗКОПОК У ФОРТЕЦІ ЕСКІ-КЕРМЕН

Публікується бронзова бляшка, виявлена на городищі Ескі-Кермен.

К л ю ч о в і с л о в а: раннє середньовіччя, Крим, антропоморфна накладна бляшка.

На розташованому в Гірському Криму плато Ескі-Кермен вивчені будівельні рештки та печерні споруди, віднесені до трьох етапів життєдіяльності: ранньовізантійська фортеця (кінець VI—VII ст.), місто хозарського часу (VIII — перша половина IX ст.) і пізньовізантійське місто (друга половина IX—XIII ст.). Планування центральної частини плато Ескі-Кермен не раз змінювалося. У процесі будівельних робіт, які провадили в пізні періоди, поверхню скелі зачищали для нових споруд, а раніше нашарування переміщували на схили біля краю плато, до захисних стін.

У 2006 р. були розкопані переміщені культурні шари на східному схилі городища біля внутрішньої сторони захисної стіни. Під 20—30-сантиметровим темно-коричневим дерновим шаром виявлений ясно-коричневий пухкий шар завтовшки 70—80 см, що перекривав пухкий темно-сірий золистий ґрунт завтовшки до 60 см. Він залягав на 30-сантиметровому шарі коричневого суглинку, під яким був шар ясно-коричневого суглинку потужністю до 1,5 м і засипка, що нівелювала поверхню схилу (Айбабін 2007, с. 134—137).

У шарі ясно-коричневого суглинку виявлено антропоморфну накладну бляшку (довжина 6,6 см, ширина 4,5 см), вилиту з білого металу, з загнутими до зворотньої сторони краями (рис.). Голова фігурки чоловіка вилита у формі геральдичної бляшки. Очі позначені двома різьбленими кружками з крапкою в центрі, під ними —

круглий отвір. Ноги зігнуті в колінах, зігнуті в ліктях руки сперті на стегна. Нижня частина однієї ноги не збереглася, на вцілілій — круглий отвір. Отвори призначалися для гвіздків, якими фігурку закріплювали на щільній основі.

Фігурка схематизовано передає образ, відомий за литими срібними антропоморфними бляшками-накладками на щільну основу, що входили до скарбу з Мартинівки (Pekarskaja,

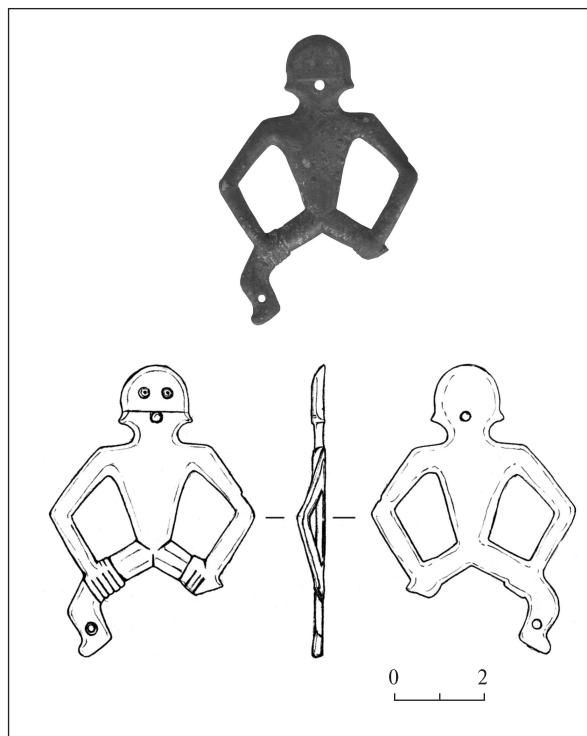

Рис. Антропоморфна бляшка з фортеці Ескі-Кермен